

نقش عدالت در تعلیم و تربیت

سید احمد هاشمی، لطیف شریفیات

دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران. hmd_hashemi@yahoo.comدانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد sherifat.latif@gmail.com

چکیده:

عدالت امری است که اگر دین اسلام هم به آن اشاره نمی نمود، حقیقت بودن آن صدمه ای نمی دید.

انسان ها با توجه به استعداد و توانایی با یکدیگر تفاوت می کنند و همگی با هم مساوی نمی باشند که این هم خواسته طبیعت است. که اگر انسان در رابطه خود با دیگران، خود و خدای خود، جنبه افراط و تفریط را طی نکند به مرحله عدل وارد شده است. به دلیل اعتقاد به اصل عدل و تبعیت احکام از مصالح و مفساد نفس الامری و اصل حسن و قبح عقلی و حجیت عقل، عدل زیربنای فقه شیعی به شمار می رود و در بسیاری از احکام، عدالت شرط انجام دهنده آن عمل می باشد باید توجه داشت که اگر در مباحث دینی از عدالت به نحوی مطلق و آرمانی سخن میان آمد، مراد عدل اقتصادی به خصوصه نیست.

کلمات کلیدی: عدالت، تربیت، حکومت

مقدمه

یکی از بنیادی ترین مفاهیم در علوم انسانی و به خصوص در علم سیاست مفهوم عدالت است. زیرا که اهمیت عدالت و نقش تعیین کننده آن در اجتماع غیر قابل انکار می باشد. می توان غرض را با این

عبارت بیان کرد که مبحث عدالت در مرکز منظومه فکری اندیشمندان سیاسی واقع شده است. عدل صفتی است که هم نزد خالق محبوب است و هم نزد مخلوق و خدا خود را با این صفت ستوده است. (آل عمران آیه ۱۸: ترجمه الهی قمشه ای). در نگاهی به همه ادیان، اعم از آسمانی و غیر آسمانی، ما شاهد هستیم که همگی به عنصر مهم عدالت توجه کرده اند و از آن یا به عنوان اصلی ترین هدف و یا یکی از اهداف مهم نام برده اند. در دین اسلام هم این بحث از نظر دور نمانده و تعداد ۲۹ آیه از آیات قرآن مستقیماً درباره عدالت نازل شده است و حدود ۲۹۰ آیه دگر هم در مورد ظلم که ضد عدالت می باشد، نازل شده است. در مجموع می توان ادعا کرد که حدود یک دهم از آیات قرآن یا به طور مستقیم و یا به طور غیرمستقیم به این بحث اشاره دارند و این امر نشان دهنده اهمیت آن در دین اسلام می باشد. اگر ما به این واژه از جنبه تاریخی هم نظر کنیم خواهیم دید که همواره در طول تاریخ جدال عدالت طلبان و ظالمان وجود داشته و در هیچ دوره تاریخی مردم از آرزوی جهان پر از عدالت دور نمانده اند. البته در طول تاریخ همواره مظلومان بوده اند که این گوهر کمیاب را جستجو کرده اند و هرگاه هم که به آن دست یازیده اند، از آن با تمام وجود دفاع کرده اند. شهید مطهری (ره) که

خود تمام وجود خویش را وقف این هدف کرده بود، در این رابطه می گوید: «اندیشه، تابع شکم است. محال است که یک برخوردار مرفه، از اصل عدل دفاع کند همچنان که محال است که یک محروم زجر کشیده منکر اصالت عدل بشود.» (مطهری، مرتضی، ۱۳۵۸)

معنای عدالت

عدالت در اصل لغت به معنای برابری میان دو چیز و یا به موقع انجام دادن کارها به نحوی که حیف و میلی در آنها نباشد است. عدالت از کلماتی است که انسان برای درک مفهوم آن احتیاجی به تعریف ندارد و انسان به صورت فطری مصادیق آن را درک می کند و همین فطری بودن آن باعث شده که تعریف های آن در جوامع مختلف بسیار به هم نزدیک باشد. با این حال متفکران و اندیشمندان زیادی برای عدالت تعریف های زیادی را ارائه کرده اند که همگی آنها بسیار به هم نزدیک اند. نزدیک بودن مفاهیم عدالت در فرهنگ های مختلف، ریشه در نزدیک بودن مصادیق آن از نظر تمدن های مختلف دارد. اگر ما به اقسام تعاریف عدالت توجه کنیم خواهیم دید که عموماً آنها از لحاظ مصادیق یکی می شوند و تنها علت اختلاف این امر می باشد که در هر تعریف به جنبه های خاصی از مصادیق آن توجه شده است و اختلاف تعاریف ریشه در اختلاف مصادیق دارد.

معنای عدالت در نهج البلاغه:

در نهج البلاغه عدالت عبارتست از: «هر چیز در سر جای خود قرار بگیرد» و در جای دیگر، از عدل به «رعایت کردن استحقاق ها در افاضه وجود و امتناع نکردن از افاضه و رحمت به آن چه امکان وجود دارد» (نهج البلاغه، ترجمه فیض الاسلام، حکمت) ۴۲۹ تعبیر شده است.

معنای عدالت از نظر اندیشمندان مسلمان:

معنای عدالت در بین اندیشمندان مسلمان: می توان ادعا کرد که عدالت تقریباً در همه آثار شیعی جایگاه خود را حفظ کرده است. این امر نشان دهنده اهمیت عدالت در تفکر شیعی می باشد. در این جا به تعریف عدالت در آثار متفکران شیعی اشاره می شود.

شهیدایت الله صدر که یکی از متفکران دینی و متخصص در رشته اقتصاد اسلامی می باشد عدالت را این گونه تعریف می کند که «العدالة عبارة من الاستقامة على شرع الاسلام و طریقه» (حسینی بهشتی، محمد). ایشان در جای دیگری عدالت را با عبارتی نظیر «العدالة هي الواسطة و الاعتدال في السلوك» تعریف می نماید.

شیخ انصاری (ره) در کتاب مکاسب که به عنوان یک کتاب فقهی در اسلام مطرح است، بیان می دارد عدالت به معنای استواء و یا استقامت و یا هر دو می باشد. در انسان شناسی محقق نراقی (ره) مفهوم عدالت که تجلی و ظهور تهذیب قوه عامله انسان است، نقش